

Közösségi tapasztalat

Dejcsics Konrád atyával Mélyi József beszélget

– *Mennyiben mai jelenség, hogy egy bencés közösség hangsúlyosan foglalkozik a kortárs képzőművészettel? Milyen messzire nyúlnak vissza a művészeti gyűjtés és a bemutatás gyökerei?*

– Ha csak az elmúlt évtizedeket nézzük, András főapát úr számára a polgári műveltség azt is jelentette, hogy a művészet az ember életében mindenképpen helyet kell kapjon. Ő a liturgikus tárgyainknak a kortárs, vagy az akkori, hetvenes–nyolcvanas évekbeli kortárs esztétikájával az egész szerzetesközösség ízlését nagyon erősen formálta, és kinyitotta a művészet felé. Asztrik főapát úr pedig azt tanította a közösségnek, hogy a művészetekkel, az irodalommal, a képzőművészetrel és a zenével való foglalkozás a monostor küldetésének szerves része. Egy korábbi szál a 19. századba nyúlik vissza. A 19. század második felének bencés hagyományát mi elég erősen kritikával szoktuk illetni a tanításra való összpontosításból fakadó megváltozott életmód miatt. De ez a megváltozott szerzetesi életmód hozta magával azt is, hogy a tudományos megalapozottságú gyűjteményezési és gyarapítási elképzeléseik érvényre jutottak, így a múzeum és különböző természettudományos táruk, egyszersmind a művészettörténeti gyűjtemények bővítése polgárjogot nyert akkoriban a szerzetes-

közösségben. De visszautalhatunk akár a 17. századra is, amelyben bizonyosan létezett már a szerzetesközösség festmény- és műkincsgyűjteménye, olyannyira, hogy a feloszlatások és újrakezdések viharaiiban egyik első lépés mindig ezek visszaszerzése vagy visszaállítása volt.

– Itt azért van egy érdekes ugrás a művészetfelfogásban, merthogy a korábbi évszázadokban a liturgikus tárgyak, a templom díszítéséhez kapcsolódó különböző festmények vagy szobrok kialakítása, beszerzése végül is a mindennapi funkciókhoz is kötődött. Ha jól érzekelem, a múlt század végén lép be a kortárs művészet, majd annak kritikai funkciója.

– Ebben az időben a művészethez való viszonyunkat és az ízlésünket András és Asztrik főapát úr mellett Anzelm testvér és Mátyás atya nagyon erősen alakította. Talán néha nem tudatosítjuk eléggé, mennyire. Amit ők elkezdtek a kortárs művészettel kapcsolatban, az alakította a következő generáció gondolkodásmódját és hozzáállását is. Fiatalszerzetestestvéreimen látom, hogy ők már ezt a hozzáállást és nézőpontot tanulják és osztják.

– A kortárs képzőművészet nagyon régóta beivódott a német, illetve osztrák bencés kolostorok működésébe, a kortárs művészet sok helyen a mindennapokhoz tartozik. Mennyire volt ez a saját utatok a kortárs művészethez, s mennyiben a német vagy osztrák testvérkolostorok hatása?

– A német nyelvterület bencés közösségeinek hatása mindenképpen tetten érhető. Főleg a melkiekre gondolok, akik az osztrák apátságok közül is talán elsőként nagyon tudatosan alakították a kortárs művészethez és a művészet gyűjtéséhez fűződő viszonyukat. Másrészt Németországban, Münsterschwarzachban – gondoljunk csak a tavaly Pannonhalmán kiállító Meinrad Dufner atya példájára –, vagy Einsiedelnben, Svájcban képzőművészek is élnek szerzetesként a monostorokban. Minthogy a hetvenes évek óta a német nyelvű kolostorokkal való kapcsolat erőteljesen befolyásolta a pannonhalmi szerzetesközösség önértelmezését, szerzetesképét és a küldetéséről alkotott felfogását, azt gondolom, a művészet hangsúlyos megjelenéséhez ez a hatás is hozzájárul.

– Pannonhalma régóta épít művészeti gyűjteményeket, de mióta van jelen, és mióta hangsúlyos a művészet bemutatása, tehát a kiállítási tevékenység?

– A nagy bemutatók a könyvtár alatti galériában a millenniumi *Mons Sacer* kiállítással kezdődtek 1996-ban, majd a rendkívül jelentős *Paradisum plantavit* kiállítással folytatódtak 2000-ben. Ezt követően rendszeresen szerveződtek tematikus tárlatok, leginkább az útkeresés jegyében. Elsődleges céljuk inkább az ismeretterjesztés és a monostor világába való betekintés volt, ugyanakkor már kortárs elemek is megjelentek bennük. A kortárssal való igazi foglalkozás a gimnázium kortárs galériájában kezdődött Anzelm testvér, majd pedig Mátyás atya kezdeményezésére a kilencvenes években. Bár szerzetes-képzőművész nálunk nem él a szerzetesközösségekben, örvendetes módon a gimnáziumban tanít Csordás Zoltán és Komálovics Zoltán, mindketten aktív művészek. És persze itt vannak a gimnázium falain számos korábban itt kiállított alkotó művei is.

– *Kik azok a meghatározó kortárs művészek, akiknek jelen vannak a munkái?*

– A teljesség igénye nélkül: Váli Dezső, Szüts Miklós, Háger Ritta, Schmal Károly, Nemes Csaba, Gémes Péter, Esterházy Marcell, Trapp Dominika, Szűcs Attila, Vojnich Erzsébet, Péreli Zsuzsa, Baranyay András, Ganczaugh Miklós. Ezeknek a műveknek a jelenléte a monostorra is visszahat. De azt hiszem, hogy a kortárs művészet hangsúlyosabb, szisztematikusabb megjelenése a 2016-os Szent Márton-évet követően kezdődött el. Ennek része, hogy a vizuális művészetek területén azóta tanácsadókkal dolgozunk együtt, a fotós projekteken 2015 óta Virágvölgyi Istvánnal, veled pedig a 2018-as *Kibékülés* kiállítás óta.

– *A Kibékülés kiállítás óta azt érzékelem, hogy a szerzetesközösség részéről van egyfajta növekvő nyitottság a kortárs képzőművészet felé, és a szerzetesek konfrontálódnak is egyes művekkel. Belülről hogy néz ki mindez? Elviseleitek a kortárs műveket, hozzátartoznak az életetekhez?*

– Egy hasonló kérdésre a tavalyi kiállításához készített interjúban Meinrad Dufner atya azt válaszolta: „A rendtársaim elviselelik a művészetemet.” Nagyon őszinte mondat volt, és elismerésnek szánta. Szerzetesközösségünk a 2018-as *Kibékülés* kiállításon szembesült a kortárs művészet társadalmi és feltáró erejével, és rendkívül tiszteletreméltó módon küzdött meg a megértésért.

És ha csak arra gondolok, hogy a monostor tereiben vagy éppen a klauzúrában – a legszorosabb belső világunkban – megjelentek olyan kortárs művek, amelyek most már életünknek, a hétköznapjainknak a részeivé váltak, akkor azt gondolom, hogy közösségünk továbbra is felvállalja ezt a folyamatos interpretációs küzdelmet és folyamatot. Nyilván a szerzetesközösség tagjai különböző módon viszonyulnak a művészethez; lehet, hogy van olyan testvér, akihez egy kortárs műalkotás közelebb áll, mint egy barokk kép a folyosón. Kiemelkedően fontosnak tartom, hogy az apátok portréinak a sorában Asztrik főapát úrról nem festmény, hanem fotográfia szerepel, Lábady István portréja. Egy hosszú közös gondolkodás eredményeként született ez a döntés, szimbolikusan talán tartalmazza mindazt, amit Asztrik atya képviselt.

És ha Asztrik atya hatását említem: az ő ösztönzésére a szerzetesközösségben jelentős fordulatot éltünk át a Bazilika-felújításra készülve. Mert valahogy a kortárs világgal, az építészet világával és esztétikájával való találkozásra a Bazilika-műhely munkája és a John Pawson-féle felújítás keretében került sor a 2012-t megelőző években. Ez talán részben arra is utal, hogy a mi szerzetesközösségünk a művészet felé az utat hivatásából adódóan valamiképpen a szakralitáson keresztül tudja a leginkább megfogalmazni vagy megérteni. Könnyebben párbeszédbe tudunk lépni a kortárs művekkel is, ha valahogy a szakralitáson vagy a spiritualitáson keresztül tudunk utat találni hozzájuk. És ez szerintem jó így. Azt is észrevettük a 2019-es *Csend* kiállítás kurátorával, Eröss Nikolett-tel, hogy amikor idejöttek a kiállító művészek, s a monostor erőterében hozták létre műalkotásaikat, akkor sem pusztán társadalomkritikai jellegű kortárs alkotások jöttek létre, amit egyébként a csendtéma indukált volna, hanem a szerzetesközösség otthonossága a spiritualitás világában valahogyan tükröződött a művekben. Az alkotók hagyták magukat ettől inspirálni.

– Én nemcsak a spiritualitást látom, hanem azt is, amit a székesegyház átalakításának döntési mechanizmusával kapcsolatban Te is annyiszor szoktál emlegetni, és ez a részvételiség. Ebben is látom a kortárs

művészettel való kapcsolatokat szorosabbá válásának a zálogát. Hogy valamilyen módon részt vesztek – akár passzívan, akár aktívan – ezeknek a műalkotásoknak a létrejöttében vagy az interpretációjában. Nem tudom, mennyire tudatos ez.

– Teljes mértékben tudatos. A nyolcvanas–kilencvenes években a szerzetesközösség, éppen Asztrik főapát úr és Cirill főapát úr munkássága révén, elkezdte tisztítani a saját szerzetesideálját, s a nyugati mintákon közösségünk számára a bevonódás, a közösségi felelősségvállalás, a személyesség és az otthonosság fogalmai váltak hívószavakká. Ezek a fogalmak pont a Bazilika-műhely tevékenységében és a Bazilika-felújításban megkerülhetetlenek voltak. Itt valóban létezhet közvetlen kapcsolat a kortárs művészet bevonáson, együttműködésen alapuló projektjeivel.

– Azt gondolom, hogy a részvételiség nemcsak azoknál a műveknél jelent meg – gondolok itt Pálinkás Bence vagy Trapp Dominika alkotásaira a Csend kiállításban –, amelyekben az alkotók a szerzeteseket, a monostori munkatársakat vagy a gimnazistákat közvetlenül bevonták az alkotómunkába, hanem akár még Nemes Csabának a Kibékülés kiállításán sok vitát kiváltó festménye esetében is. A megvitathatóság, a belevonhatóság és a bizalom fontos szerepet kapott.

– A szerzetesközösség tapasztalata az, hogy bizonyos dolgok első ránézésre gyorsabban és egyszerűbben elintézhetőek, ha felelősök és megbízottak útján intézzük őket. Ugyanakkor a saját elköteleződésünk, felelősségvállalásunk, bevonódásunk valahogyan a másokkal közösen vállalt útban erősebb lesz. És ez a közösen vállalt út nagyon gyakran jóval rögzesebb, főleg azért, mert a korábbi felelősöktől nagy önküresítést és ráhagyatkozást igényel, amiként a párbeszédhelyzetbe kerülő közösség tagjaitól is. Tehát a szerzetesközösségben egy-egy projektnek a szakértő felelősétől azt kívánja, hogy lemondjon a saját akaratáról, elképzeléséről, arról a meggyőződéséről, hogy ő jobban ért hozzá, és bízson a szerzetesközösség folyamataiban; másfelől a szerzetesközösségtől azt kívánja, hogy szakmailag, emberileg, testvéreileg bízson a saját szakértőiben. Szerintem ez a jövő útja, de az is látszik, hogy ez kihívásokkal teli út. Tehát a jövő szerzetessége Pannonhalmán is – és ennyiben ez a fajta művészetfelfogás va-

lóban benedeki – a közösségi felelősségvállaláson és a bizalmon alapul. Bízni azokban, akiktől nem várunk semmit – ahogy ezt Martin Werlen apát úr fogalmazza meg. Szent Benedek a Regula 3. fejezetében azt mondja, hogy a fiatalokat hívják meg a tanácskozásra (RB 3,3), pedig a 6. század elején általában éppen tőlük nem várnak semmit, ő mégis őbennük látja a döntésnek, a jó döntésnek a letéteményeseit. Szent Benedek azt mondja, hogy Krisztust lássák az apátban, pedig ezek szerint a szerzetesek őtőle sem vártak semmit; Szent Benedek azt mondja, hogy Krisztust lássák a szegényekben és zarándokokban, hiszen a korabeli társadalom őtőlük sem várt semmit. És ma talán a közösségi úttól nem várunk semmit, legalábbis egy individualista korban – a tehetségeknek és az egyéni felelősségvállalásoknak ebben a korban a másikban bízni, az éppen annyira Szent Benedek-i módon formabontó.

– A jövőre tekintve fontos kérdés, hogy az elmúlt időszak a kortárs művészetre, képzőművészetre is koncentráló programjában milyen szerepet kaptak a gimnazisták? Hogyan próbáljátok meg ezt a szemléletet egy következő generációnak átadni?

– Ahogy a szerzetesközösséggel kapcsolatban, úgy a diákoknál is azt láttuk, hogy amikor bevonódtak, amikor rászántuk az időt arra, hogy őket akár a kortárs művészet demokratikus eszközeivel – Pálinkás Bence művészetének eszközeivel – bevonjuk, vagy amikor a *Kibékülés* kiállítás finisszázsán ők mondták el a saját olvasataikat a művekről, ez nem egyszerű dolog. De ez volt az igazi tapasztalati tanulás, amelyben a diákok olyan inspirációt kaptak, amelyhez mondjuk egy hagyományos órán vagy a meghatározott tananyag kapcsán valószínűleg nehezebben jutottak volna el. Azt tapasztaltuk, hogy szárnyakat kapnak. Másfelől meggyőződésünk, hogy az iskolánknak a közösségi tapasztalatra és a közösségen keresztül történő tapasztalatszerzésre és tanulásra kell építenie. Ez a kolostorból jön. Az iskola, miközben küzd azzal, hogy a közösségi projektek működtetése rendkívül sok energiát és ráfordítást igényel, nem arra jutott, hogy akkor ne csináljunk ilyeneket, hanem arra, hogy ha ilyesmit csinálunk, akkor azt még komolyabban kell vennünk.